

AZ
OSZTÁLYHARCOK
ENERGETIKÁJA

ÍRTA

ÉS A MAGYAR FILOZÓFIAI TÁRSASÁG 1905. NOVEMBER 30-iki ÜLÉSÉN
FELOLVASTA

BUDAY DEZSŐ

A TÁRSASÁG VÁLASZTMÁNYI TAGJA

Különlenyomat a Magyar Filozófiai Társaság Közleményeiből

BUDAPEST

1906

AZ OSZTÁLYHARGOK ENERGETIKÁJA.

Akármerre fordítom szemeimet a nagy mindenségben, mindenütt az erők harcát, a különböző módon összecsoportosult energiatömegek rendszeres küzdelmét látom.

Változás az élet.

Az egész életet csak a bennem végbemenő folytonos hatások, változások alapján tudom felfogni, s mégis, ma már következtethetek arra, hogy az erőt mérkőzése (helyesebben: a munkatömegek mérkőzése) bizonyos csoportokban milyen eredőt, milyen energiaváltozást hoz létre.

Az energia megmaradásának tana nemcsak a fizikának, hanem az egész ráépült tudományrendszernek: föl egészen a szociológiáig, hatalmas alapkövét képezi. Erre a tételre és kapcsolatképen az erők közötti viszonyok megmaradására, a mozgás ismert törvényeire építi Spencer az egész szintheticus filozófiát, ezen indulnak el mind az újabb iskolák szociológusai.

Az energia megmaradásának elvét szemmel tartva: az egyes társadalmi energiatömegek mérkőzése után meg tudom különböztetni, mennyi energiakülömbőség mutatkozik a mérkőzött erőknél a küzdelem után; más szóval: mennyit vesztett, vagy nyert egyik a másiktól.

Mert vesztenie, vagy nyernie kellett. És vesztését a másíknak adta, nyereségét a másíktól vette. Amint a tekeasztalon egymásnak lökött golyók az ütközés után megcserélt sebességgel haladnak tova, mert egyik a másíkkal közli sebességét, épen úgy a társadalomban az osztályok küzdelmei az osztályharc alakjában lefolyva, — a harc után többnyire

vesztes vagy nyertes osztályról beszélünk: — arról, amelyik a küzdelemben vitt energiából nagyobb tömeget tudott hatalmába keríteni, vagy arról, amelyik abból megfogyva, megtépve került ki.

Abszolút nyugalom a természetben nem lévén, az energiamentységeknak ezt a küzdelmét is csak folytonosságukban szemlélhetjük, nem beszélhetünk a harc kezdetéről, lefolyásáról és végéről, hanem csak annak bizonyos időkből lemért stádiumairól s a bennük mutatkozó energiakülömbőségről.

Ezek azok, amiket előre akartam bocsátani, hogy az osztályharcok energetikájáról most már rendszeresebben szólhassak, s hogy a társadalmi energetikának nálunk még teljesen kultívatlan vidékére vezessem a hallgatót, amely bizony elég sivár és jeltelen, csak a fáradságosán megtett út után feltáruuló nagyszerű perspektívája a társadalmi fejlődésnek az, ami kutatásainkat jutalmazni fogja.

Az a fizikai törvény, hogy minden mozgás a legcsekélyebb ellenállás irányában történik, áll az egész társadalomra. Mint Spencer fölhozza a példát, hogy a népesség oda tódul, ahol legkönnyebb a megélhetés, a tőke oda csoportosul, ahol legkisebb kockázattal és munkával legnagyobb a nyereség, (First Principles 80. §.) az élet megannyi példája ezt a fizikai törvényt társadalmi vonatkozásaiban illusztrálja.

Ebből a megállapított fizikai-társadalmi tételből indul ki a mi gondolatmenetünk is.

Mozgás az élet. Mozcás közben energiára, munkára van szükségem. De munkámat mindig arra fordítom, amerre a legkisebb az ellenállás, legkisebb az energiapazarlás. Tehát én a munkámmal takarékoskodni, fukarkodni akarok, én a munkámat, vagy ami egyre megy: az energiámat meg akarom kímélni, föl akarom raktározni. Arra törekszem, hogy minél több potenciális energiám legyen. Azt akarom, hogy minél több legyen a tartaléktőkém, amit majd elkölthetek, minél több legyen az olyan potenciális energiám, amit rövid idő alatt átváltoztathatok kinetikus energiává.

Íme: az egyén és a társadalom energetikájának egész közgazdaságtana ki van fejezve ebben a tételben.

A primitív ember látja, hogy védelmi eszközei, összegyűjtött kezdetleges fegyverei idővel elkopnak, eltörnek. Hogy esetleg védelem nélkül ne maradjon, mit tesz? Összegyűjt többet az ilyen szerszámokból. Akkor, amikor legkönnyebben hozzájut, összegyűjti a fadorongokat, köveket. Ki ne olvasta volna közultink gyermekkorában Brehm nyomán, hogy azok majomfajok, amelyek fegyverrel, (botokkal, kövekkel) védekeznek, gyűjtik is az ilyen védelmi szereket, íme: az első eklatáns módja a primitív energiagyűjtésnek.

Mit tesz a fejlettebb társadalom? Szinte azon van, hogy minél több potenciális energiával lássa el magát. Ingatlanokkal, vagyonnal biztosítja uralmát. Mióta Marx nyomán tudjuk, hogy a társadalmi fejlődés osztályharcok alakjában megy végbe, az energiagyűjtésnek ezt a különböző mozzanatait szépen megfigyelhetjük az osztályok küzdelmeiben. Részletesen alább fogunk szólni róla, amikor már a fejlődés hullámos ritmusán is keresztül kísértük az energia átalakulását, — most csak azt állapítjuk meg, hogy amint az egyén, úgy a társadalom is, az egyes társadalmi osztályok is létük fenntartására minél több energiakészletet igyekeznek felhalmozni, s meglévő energiával minél takarékosabban bánnak, azt a legcsekélyebb ellenállás irányában, a lehető legrövidebb ideig igyekeznek használni.

Hogyan történik most már az ilyen felhalmozott, apránként megtakarított energiahalmazat értékesítése? Kicsiben és nagyban, az egyéni társadalmi életben egyformán.

A potenciális energia átalakul kinetikussá. Az egyén, a társadalom munkát fejt ki, erőit pazarolja. De csak addig, ameddig épen szükséges, és csak annyira, amennyire szükséges.

A primitív ember kezdetleges védelmi eszközei után nyúl s azokat használja, amennyiben kell: ha szükséges, megvédi tűzhelyét, ha ez nem elég, kijön lakásából és tovább üzi az ellenséget, — ha ez sem elég, háborút visel társaival egyetemben a szomszédos törzsekkel. És ha legyőzte őket, ki is

fosztja, amennyire csak lehet; legfőképen a légy vérét veszi el és viszi haza nagy diadallal: ezzel is szaporította erőtartalmát, a potenciális energiáját.

Mikor aztán a különböző felhalmozott energiatömegek, gyakorlati értékét és alkalmazását mérlegelni kezdi, észreveszi a köztük levő különbséget. Egyik jobban, hathatósabban, vagy épen gyorsabban alkalmas az ő céljainak elérésére, mint a másik. Létre jön a dolgok értéke, a potenciális energia kicserélése, a cserekereskedés, — és végül a mozgásnak a legcsekélyebb ellenállás felé haladó volta következtében a cserekereskedés megkönnyítése: a pénz.

A fejlettebb társadalom is minél több, könnyen értékesíthető, kinetikusá tehető energia tömeggel, a pénzzel igyekszik hatalmát fenntartani és erősíteni (gondoljunk csak a gördülő rubelek hatalmára) de amellet nem feledkezik meg semmiféle uralmon levő osztály az energiának nehezebben értékesíthető, de éppen azért biztosabban (emberi számítás szerint legbiztosabban) fennmaradó alakjáról, az ingatlanokról sem.

Hogy miért áll fönn a törekvés egyénnél és társadalomnál egyaránt a potenciális energia olyan természetű halmazának összegyűjtésére, amely legkönnyebben értékesíthető, legkönnyebben átalakulhat kinetikus energiává, annak szép magyarázatát találok a kinetikus energia legjellemzőbb formájának, az elevenerőnek fizikai képletében:

$$E = \frac{1}{2} MV^2,$$

ahol, mint látjuk, a kifejtett munka a sebesség négyzetével egyenesen arányos. Ugyanezt fogjuk látni a nagy társadalmi mozgalmak, sztrájkok, forradalmak energetikájánál is, ahol a gyors és meglepetésszerű erő kifejtés az ellenséges társadalmi osztálylyal szemben a leghatékonyabb.

A mozgásba hozott tömegmennyiséggel az erő kifejtés csak az első fokon egyenesen arányos, azért ennek gyűjtése alárendeltebb fontosságú, mint az arra való törekvés, hogy

az Összegyűjtött energia könnyen és gyorsan legyen értékesíthető.

A primitív ember csak a legszükségesebb, legkézenfekvőbb javak összehordása után törekedett, úgy, hogy azokat mindig gyorsan felhasználhassa, — nem ismerte még föl annyira a különböző javak eltevésében rejlő energiamennyiséget. De azért együtt aludt kedvenc fegyverével, hogy az mindig kéznél legyen s ha meghalt, legkedvesebb és legközelebb fekvő jószágaival együtt temette te el magát.

A fejlettebb társadalom embere is, mint mondtuk, a leggyorsabb érvényesülésre készen álló potenciális energiát, a pénzt gyűjti, raktározza, — de már tudatában van az állandóságot biztosító, nagyobb energiatömeg nagy erejének: az ingatlan jószág erejének is. Innen van, hogy az uralomra jutott társadalmi osztályok hatalmukat ingatlanságok lekötése által (hitbizományok alakítása, holtkézi birtok) akarják maradandóvá tenni, vagy az utódra átszarmaztatni.

Az a kérdés merül fel most már, hogyan történik az energiának érvényesülése, a munkának kifejtése a társadalmi életben? Melyek a társadalmi energetikának részletes fölismerhető törvényei?

Egyszerűen tekintve a dolgot: a fölhalmozott potenciális energiának az adott viszonyokhoz az elérendő célokhoz képest legkisebb része kinetikussá alakul a munka végzése következtében és látszólag elenyészik annyiban, hogy a használó egyénnek, társadalomnak új erőgyűjtésre van szüksége. Valójában azonban nem vész el, hanem megmarad azon hatásaiban, amelyeket az elérendő célnál létrehozott.

Két társadalmi osztály küzd egymás ellen. Mindig a szegény a gazdaggal, az elnyomott a hatalmassal. Az elnyomott osztály látszólag energia nélkül való, segédeszközei, fegyverei primitívek, de tömegük nagyobb. És gyors erő kifejtésre alkalmasak a bennük rejlő radikalizmus következtében. Úgy lehet mondani, hogy az ő energiájuk inkább kinetikus jellegű, mozgásra kész. Velük szemben áll a hatalmasok, a jóllakot-

tak és ennél fogva konzervatívok jól szervezett osztálya. El látva javakkal, fölhalmozott potenciális energiával.

A két osztály elkeseredése egymás ellen nőttön-nő. Mind a kettő szervezkedik. Az egyik konzervatív, a másik radikális alapon. Példát minek is idézzek, hiszen a világtörténet ezernyi ezerrel szolgál, mióta a társadalom fejlődését megtanultuk osztályharcok alakjában szemlélni. A Gracchusok harca tipikus példa, de nem az első, hanem ki tudja hányadik ezen a téren. Azért tán nem vétek a világosság ellen, ha csak ebben az általános lefolyásában jellemzem valamennyit.

Tehát a két fél szervezkedik. Mint a nehéz idő az állatokot, úgy tereli össze a rokon gondolkodású osztály töredékeket a szervezkedés nehéz és komoly ideje. Kifejlődik mindkét részen az osztály szelleme: az osztálynak társadalmi öntudata. A harcot mindkét félen a demagógok kezdik, de lassankint hozzá csatlakoznak a higgadtabb gondolkodásúak is. A nagy idők létrehozják, kialakítják a maguk nagy embereit: az osztályok vezéreit.

Végre mindkét fél szervezeten áll egymással szemben: a feszültség a két tábor között eléri maximumát. Megkezdődik a harc a műveltség illető foka szerint több vagy kevesebb formaság, szabály betartásával. Mi ez a harc? A potenciális energia átalakulása kinetikussá, a mint láttuk. Mérő energia-pazarlás, amint látni fogjuk.

Voltaképen mindkét fél arra fordítja energiáját, hogy a másinak meglevő készletét fogyasztsza s az összeütközés maga, (legyen az formális háború, vagy sztrájk, vagy akármi) mindkét fél részéről bizonyos energiamennyiséget szór a levegőbe, látszólag céltalanul.

A leeső kőnek végzett munkáját, amint a földet kitúrja vagy fölmelegszik, — épen úgy a billiárdgolyók ütközését, amint egymásban elemi kicsiny deformációt idéznek elő s ütközés közben felmelegesznek, első pillanatra épen úgy hiába keres-sük, mint a harcokban füstbement energiát. Pedig ott van az a sztrájkolóok nyugodtabb karjaiban, a forradalmárok által föl-

gyújtott házak füstölgő romjain, ott van a zöldelő fűvön, amely piros lesz a harcos kiömlő véréből.

Végre jön a döntés. A laikus előtt nyugalmi állapot, a kutató előtt rövid ideig beálló relatív mozgáshiány, amely alatt az elveszett energiamennyiség pótlása folytatódik. Amelyik fél erősebb volt, amelyiknek több fölhalmozott és gyorsabban mozgásba hozható energiája maradt, az lesz a győztes. A föl-felé törekvő társadalmi osztály jól szervezett küzdelme többnyire győzelemmel végződik: az elnyomottak uralomra jutnak és elnyomókká lesznek.

Nemcsak az elhasznált energiát igyekeznek gyorsan pótolni, hanem telhetetlenül és gyorsan akarják uralmukat megszilárdítani. Gyűjtik a hosszabb időre szóló, bár nehezebben mozgatható potenciális energiát. És összeütközésbe jönnek az alattuk levő, szinte fölfelé törekvő társadalmi osztálynak vitális érdekeivel. Most ők vannak fölül: a mozgékonyabb kinetikus energiacsoport ő ellenük szövetkezik.

És így folyik a harc szüntelenül. A rendiséget, a hűbér fölváltja a harmadik rend, napjainkban a burzsoá tőkeuralmát dőngeti hatalmas karjával a jövő nemzedéke: a negyedik rend, a munkások hada.

Az osztályharcnak ez a lefolyása tulajdonképpen egy és ugyanazon energiamennyiségnek a vándorlása több kézen keresztül. Az alsó néposztály szervezettségében fölhalmozott potenciális energia, amely olyan mobilis természetű, olyan könnyen kinetikussá tehető, micsoda sorsban részesül tovább? A harc folyamán átalakul munkává, s általa jut a győztes osztály nagyobb energiamennyiség birtokába. Az a kölcsönös kompromisszum, amit Wolfner Pál emleget, (Osztályharcok a XIX. században, 135. 1.) már a két küzdő osztály energiamennyiségének bizonyos egyesülése. Egész folyamatában épen úgy nem tudjuk végigkísérni a társadalmi osztályok energiájának minden átalakulását, ahogy ezt nem tudjuk megtenni a fizikai életben sem, — de nagy vonásokban ebből a káoszról mindenesetre kivehetjük, hogy a legmozgékonyabb és leg-

könnyebben felhasználható, viszont mennyiség dolgában legkevesebb potenciális energiával mindig az elnyomott, a küzdő társadalom rendelkezik, — míg a potenciális és nehezebben kinetikussá tehető energia nagyobb tömegben van a kevesebb, egyedből álló uralkodó társadalmi osztály birtokában.

A természetes kiválasztás okozza idők folyamán, hogy a felsőbb társadalmi osztály mindig kevesebb egyedből fog állani s így számbeli kevesebbsége ellensúlyozza a küzdő társadalmi rétegekkel szemben nagyobb összegyűjtött hatalmukat.

Hogy a dolgot könnyebben elképzelhessük, képzeljük egy pillanatra a társadalmat ideális nyugalomban. Minden ember egyformán gazdag, egyformán boldog. Nincsenek egyiknek sem olyan vágyai, amit a másik érdekeinek ellenére akarna megvalósítani: Szóval: egy pillanatra az érdekek harcának nagy káoszában ideális nyugalom honol.

Az illetén módon megnyugvó társadalomban, ha mást nem is teszünk föl, a külső természeti erők hatása, vagy bármely más körülmény módosítaná az előbb annyira egyforma egyedeket. Létrejönne az, amit Spencer törvény formájában így fejez ki: minden egynemű tömegnek különböző részei szükségképpen különböző erőknek vannak kitéve és szükségképpen különbözőképpen módosíthatnak. Az egyneműnek ezen változandósága, állhatatlansága (amint Spencer a First Principles 149. §-ában kifejezi) a különböző erők behatása szerint egyenlőtlen behatásokat hoz létre. Hogy a külső befolyások, klíma, talajviszonyok, mennyire befolyásolják az embert, arról nem is kell bőven beszélni,

Mi következik ezekre a hatásokra a társadalmi életben? Az, hogy egy másik ismert természeti törvénynél fogva, mely a hatásnak megfelelő egyenlő és ellentétes visszahatásról tanít, ezen hatások sokszorozódnak s folyton variálódnak. Vegyük csak a naprendszer példáját, ahol az egyik bolygó vonzásában rejülő erőt a másik is megérzi és turbatio alakjában pályájának jellegében hordozza félreismerhetetlenül, ámde ezáltal a másik, harmadik, negyedik bolygó s azoknak vala-

mennyi mellékbolygója és gyűrűje is egyre kisebbedő hatások alakjában felfogja és megérzi, íme a hatások sokszorozása.

A társadalmi életben is úgy van az egyén. Sokszorozza, visszaadja a hatásokat. Egy közéleti példát említek csak, hogy a dolgot mindennapiság látókörében szemléltessem. Az elnyomottak és elnyomók harca az egyedeknél is napról-napra ismétlődik. A militarizmus kifejlesztette túlszigorú katonai fegyelem óriási stúlylyal nehezedik a szegény közkatonára, a bürokrata hivatalfőnek nehézkessége és akadékoskodása sok keserű pillanatot szereznek az ambiciózus kezdő hivatalnoknak. A rájuk ismételten és gyakran gyakorolt hatások megfelelő visszahatást szülnék. Ámde felebbvalójukkal szemben ezt a visszahatást nem éreztethetik, egyáltalán ez a visszahatás náluk expanzív alakot nem ölthet, hanem megmarad a hatás által ébresztett visszahatás valami állandó, tartós alakban, mint potenciális energia. Amint az órarugó összenyomása által kifejtett potenciális energia a legelső alkalomra vár, hogy érvényesülhessen, épen úgy vagyunk azzal a fölhalmozott sérelmekkel, keserűséggel, amit a militarizmus szigora által sújtott közkatonának, amit az alárendelt hivatalnoknak, vagy munkásnak kell túrnia felébb valójától: ezek is csak alkalomra várnak. Kítör az elégedetlenség sztrájk, vagy bosszú alakjában, vagy ami még rosszabb: a közkatona csak arra vár, hogy ő is mint altiszt tölthesse ki bosszúját az alája kerülőkkel szemben, a hivatalnok maga is akadékoskodó bürokratává lesz vén korára, a munkaadó maga is kizsákmányolja munkásait, amint az ő erejét kihasználta, íme itt van a hatásoknak megfelelő visszahatás, ha későbben is, de annál biztosabban, — itt van a potenciális energia törekvése a munkára, a kinetikussá válásra.

Ha most már a természetben, vagy az egyéni életben figyelemmel kísértük az egyeneműeknek ezen állhatatlanságát, és a hatások többszöröződését, amiket szenvedtek, akkor a társadalom komplikáltabb szövevényében is szemlélhetjük őket.

A teljes nyugvásban képzelt társadalom egyedei, mint

említettük, külső erőknek vannak kitéve, ez szükségképen különbözőkké teszi őket. Erre megkezdődik a hatások sokszorozása: az egyedek már egy másra is kezdik a hatást gyakorolni, hogy a külső erőket könnyebben ellensúlyozzák. Főlépnek a gazdasági életnek primitív jelenségei: az egyik többet képes szerezni, a másik kevesebbet, — a mozgásnak azon, legeiül említett törvényei következtében, melyek azt mindig a legcsekélyebb visszahatás felé irányítják, mindenki a legkisebb erővel, a maga legkisebb kárával — tehát inkább a *másiknak kárára*, a másinak a rovására kezd vagyont, potenciális energiát gyűjteni, mire elkezdődik az erőknek, a hatásoknak már egymás között való sokszorozódása, a megfelelő visszahatásokkal.

Hogyan kezdődik már most az osztályok küzdelme, mikor osztályok még nincsenek, amikor még meg sem alakultak azok?

A küzdelem megvan, mielőtt osztályok volnának. Az a differenciáció, amely hosszú-hosszú folyamatban az egyneműeket kiválasztja és egymás mellé sorakoztatja, már maga megteremti a küzdelmet.

Hogy Spencer örökké szép hasonlatával éljek: amint az őszi szél kiválogatja fák lombjai közül a sárgultakat s azokat mindenünnen összeszedve egy csoportba gyűjti, épen úgy választja szét a differenciáció irányában haladó mozgás az állhatatlan egyneműnek tagjait. A megegyező érdekeket egymás mellett csoportosítja. Már a primitív ember, de a legtöbb társaságban élő állat is azért csoportosul, hogy a védelmet magának a külső ellenség biztosítsa. Köztudomású, hogy a majmok és az elefántok ismerik a szervezett őrszolgálatot.

A küzdelem és a szervezettség együtt támadnak, azok egy kornak, egyik a másikat vonja maga után.

Az egyneműek egymás mellé csoportulása, mely a differenciációnak nélkülözhetetlen jelensége, *eddig ismeretlen módon* megy végbe, — de nem tartom valószínűtlennek, hogy itt is ki lehet majd mutatni, mint minden társulásnál, a *Newton* gravitációs törvényének érvényesülését. Hogy ezt miből következtetem, azt az alábbiakban leszek bátor elmondani.

A vonzó erő, a mely két test között létesül (most alkalmazuk csak egész általánosságban a Newton-törvényt) egyenesen arányos a testek tömegével és fordítottan arányos azoknak egymástól való távolságával.

$$P = f \frac{m_1 m_2}{r^2}.$$

Nézzük meg ennek a törvénynek érvényre jutását a társadalmi szerves életben. Milyen társadalmi elemek között váltódik ki a közeledésnek legtöbb életrevaló jelensége? Azok között, amelyek egymáshoz legközelebb vannak. És milyen mértékben? Nagyságuknak mértékében, olyannyira, hogy fejletlen, kevés energiával bíró társadalmi alakulások nem képesek maguk iránt szélesebb körben a szimpátiát, a társulás vágyát fölkelteni.

Nem különös, hogy az egyének szimpátiája, hogy úgy mondjam, szeretetének foka lényegesen függ az egyéniségek nagyságától?

Nagy egyéniségek, vagy nagy nemzetek szimpátiája, szövetsége, végső eredményben a civilizációnak hasznos forrás fog lenni, míg kicsiny erők között a létesült vonzódás is kicsiny, kevés eredményű.

És a szimpátia, a szeretet, a gravitáció, vagy akárhogy nevezsem ezt a világot összetartó erőt, a távolságnak növekedtével óriási módon, szinte rohamosan csökken. Szeretteink halála lesújt bennünket, — a haza nagy férfiának elvesztése szorongó érzéssel tölt el, — ha arról olvasok, hogy civilizált nemzetek öldöklő harca egymás erejét hiába pusztítja, fájdalommal tölt el az energiavesztés, ami az egész emberiséget éri, — de ha arról olvasok, hogy messze vidékek lakói, valami vad törzs, a másik ellen háborút visel, akárhány ezret pusztítottak el egymás között, kevésbé fog érdekelni. Ha a szülőföldem termését elveri a jég, együtt búsulok a búsulókkal, — de ha más országok lakói küzdenek az éhhalállal, az nem érdekel, csak tudomásul veszem.

A mai civilizáció eredménye, hogy a tömegnyomorral szemben már kezdünk érzékkel viseltetni, s hogy segíteni igyekezzünk az emberiség valamely távoli részének is az óriási, váratlan energiaveszteségén.

Íme: a *Newton-féle* gravitációs törvény érvényesülése az egész vonalon, az egyéni és a társadalmi életben egyaránt. Az egynemű érdekek csoportosulása, ami a differenciáció folyamánya, már megkülönböztethető energiatömegeket fog alkotni. A társadalom sejtjei, (ha a szerves élet analógiáját a társadalmi életre alkalmazzuk), a társadalomnak ezen legkisebb szervezett egységei egymás mellé tömörülnek. Összetartja őket a gravitáció, a közös érdek, a közösen gyűjtött és közösen felhasználható potenciális energia. Összetartja őket a minden társas élet kezdete, a belátás. Ez a differenciáció életfolyamata.

Meddig tart a differenciáció? Meddig tart a különeműségek szervezett csoportosulása? Hogy a fejlődésnek, s vele együtt az osztályharcoknak ezt a most már harmadik konstátálandó törvényét láthassuk, vizsgáljuk kutató szemekkel, hogy mire irányul egyáltalán az egész differenciálódás? Nemde azt láttuk, hogy a határozatlan egyneműség bizonyos külső hatások következtében tömörül határozott különeműséggé — szóval egyensúly megzavarás folytán vesz fel újabb és újabb alakot.

Szóval olyan fiziológiai folyamata az egyensúlyba jövésnek, mint a milyen a láz szerepe az emberi testben. Ez is egyensúlyra törekszik az által, hogy a vérnek megfelelő részecskéit rakja le az emberi test bizonyos részeiben: a láz folyamata már maga a gyógyulás, az egyensúlyra való törekvés fiziológiai folyamata.

A társadalmi életben is addig tart tehát a differenciáció, a meddig be nem áll az egyensúly. Tökéletes egyensúly állapota azonban itt nem létezik. Létezni fog majd talán az idők fel nem fogható messzeségében, — ámde a mai társadalom a folytonos fejlődés jegyében élván, az osztályharcok egymást

váltják fel, — mint mondtuk, az elnyomott és győzelemre jutó társadalmi osztályból elnyomó lesz, az elmúlt küzdelmek után látszólag beálló fegyverszünet csak az elnyomottak újabb szervezkedési ideje és energiagyűjtése, — szóval *a társadalom differenciációja az egyműeknek, az osztályoknak szervezkedése alakjában időtlen-időkéig el fog tartani.*

Irányítja pedig ezt a differenciációt a gravitációs törvény, amikor közelebb *hossa* egymáshoz a nagyobb energiát, a jobban szervezettet, s jobban eltávolítja egymástól mindennél a szellemileg messze eltérő érdekeket.

Nagyszerű példáját látjuk a mai nemzetközi szocializmus szervezettségében annak, hogy a határozott különeműségek csoportosulása bizonyos törvények szerint történik. Hiszen mikor lehetett szó pl. ezelőtt arról, hogy az amerikai munkás megvonja szájától a keresményének egy részét azért, hogy általa a földgömb túlsó felén élő munkásnak sztrájkalapját gyarapítsa? Íme a nagy erőknek, az egyenkint kicsiny, de összetételükben nagy energiatömegek törvényszerű társulása, szimpátiája! Hogy matematikai nyelven szóljunk, íme azok a nagy tömegek, a melyek *Newton-féle* gravitációs képlet számlálóját olyan nagygyá teszik, hogy mellette eltörlül a távolságnak még második hatványra emelt osztója is: a nagy energiatömegek hogyan rombolják le a nagy távolságokat!

Beáll tehát a differenciáció folytán az egymás mellé tartozóknak egyesülése: a társadalmi szervezettség állapota, az osztályok kifejlődése.

Mi az a társadalmi osztály? Mi az az osztály-öntudat? Oly kérdések, amikre nehéz megfelelni. Az energetika szempontjából nézve: társadalmi osztály azoknak az összesége, akik egyforma módon gyűjtötték az energiájukat. Mert a gazdasági erők nagy mérkőzésében egyik osztály így, a másik osztály amúgy jut hozzá, hogy energiatartalékát növelje. Ricardonak a földjáradékról szóló tanát juttatom csak a hallgató eszébe, hogy a fölöslegül megmaradó energiamennyiséghez való hozzájutás különböző módjait elképzelje. Minden társadalmi osz-

tálynak. ha akár foglalkozás ágai szerint a kisebb csoportosulásokat szemléljük is, megvan a maga sajátos járadéka, olyan értelemben, a hogy ezt Ricardonál találjuk megvan a maga saját külön kiváltsági: megannyi energiaforrás, a melyekhez féltve ragaszkodik.

Mi sem természetesebb most már, minthogy az ilyen járadéki rendszerek szerint csoportosulnak az osztályok az együttes, most már társadalmi energia könnyebb raktározására. Az osztály-önérzet, ami őket összekapcsolja: a közös energia tudata.

Mikor már a kisebb, egyenlően szervezett energiacsoportok egyesültek, amikor az osztály-öntudat is összekapcsolja ezeket a csoportokat, akkor beáll a már fönnebb említett szervezettség állapota — a küzdelemre való előkészület. Az erők mérkőzése nem időszerű, hanem folytonos, de azért ebben is megkülömböztethetünk nagyobb hullámokat, a melyek az egész küzdelemnek jellemzőbb képet adnak. Milyen lesz már most az energetikája egy ilyen nagyobb küzdelemnek, mondjuk egy szociális forradalomnak, a mely az osztályharcokban annyira kiváló tünet, hogy a későbbi kor, — a mely távolabbról szemléli az eseményeket — ennek az időpontnak korszakalkotó jelentőséget tulajdonít s ettől kezdve számítja bizonyos osztály uralmát?

Az erők mérkőzése: egyszerű összeadása az algebrai mennyiségeknek. A nagyobbik győz. S mivel a társadalmi erőket mozgásmennyiségek alakjában szemléljük, mondhatjuk azt is, hogy a túlnyomó irány lesz a győztes. Mert az energiamennyiségek, a melyek harcba mennek, ellentétes irányúak. A melyik irány jobban van képviselve, az győz: a mozgás a szimultán elmozdulások *eredője* leszen: a legcsekélyebb ellenállás irányában fog tovahaladni.

Hogy a jobb irány lesz-e a győztes, vagy hogy a társadalmi fejlődés végső eredményében a jó felé, vagy bizonyos cél felé irányul-e, az csak sejtés lehet, de nem pozitív tapasztalat s azért a megismerés körén kívül esőnek kell konstatálnunk.

A küzdelemben győztes társadalmi osztály tehát egyúttal az irányban is győztes lesz és vezetni fogja a társadalmat bizonyos fejlődési processzuson keresztül. Meddig? A meddig vezetni képes, a meddig ki nem veszik a kezéből ezt a jogot a többi, utánok törekvő társadalmi osztályok. Az erkölcsi vezetést természetesen előbb kénytelenek kiadni a kezükből, mint a formaszerinti uralmat, mert hiszen a vezetés közben egyik társadalmi osztály sem feledkezik meg a saját érdekéről és igyekszik uralmát a potenciális energia felhalmozásával biztosítani.

A tizenkilencedik század elején mindenütt elkezdődik a burzsoá hatalma, (hogy a legújabb eseményeken nagyjában végigfussunk) — de létét csak a század dereka felé tudja igazán megszilárdítani a kapitalisztikus irányú közgazdasági fejlődés által. Erkölcsi hatalma már a francia forradalommal kezdődik, ő lesz a győztes irányban és a vezetésben egyaránt, anyagi boldogulását pedig a kapitalizmus segíti elő. Ezek természetesen csak durva, nagy vonások, de azért hű képe annak, hogy az irányban és vezetésben győztes társadalom csak később kezdi megszerezni azt a potenciális energiát, amely létét hosszú időre van hivatva biztosítani. Addig nem ért rá, a küzdelem és a szervezkedés miatt.

Napjainkban már a kizsákmányoló tőke kezdi elveszíteni erkölcsi hatalmát, de az anyagiakban még mindig kezében van a hatalom. Hiszen az államok munkásjóléti törvényhozása csak olyan lassan tud előre hatolni a kapitalisztikus érdekek — és tegyük hozzá: a kapitalisztikus irányban fölépült államszervezetek ellenállásában. Viszont a munkásosztály bámulatos és eddig nem látott szervezettsége a rokonszenvet már kezdi elhódítani és az erkölcsi erőnek mérlegét maga felé billenteni. Produktív és termékeny lesz. Eddig nem voltak a munkásosztálynak nagyjai, most lázasan művelődik és csodálatos nagy számmal veti ki szűz öléből az eredetnél-eredetibb nagy tehetéseket, íme: a könnyen mozgó, könnyen értékesíthető kinetikus energia első jelei: íme az osztályszervezettség előfutárjai.

Időben egyáltalán nem tudjuk meg meghatározni a szociális küzdelmek zűrzavaros jelenségeiből, hogy hol, mikor fog kenyértörésre, nagyobb arányú küzdelemre kerülni a sor a munkásság és a burzsoá között, de bármennyire határozatlan az idő és a mód (hiszen már belátjuk ezen a téren Marx jóslatának túlzását) — a végső eredményt biztosan tudjuk: hogy az nagy vonásokban a negyedik rend biztos győzelme, irányának győzelme és a társadalomnak a munka alapján fölépülendő kollektivebb szervezete lesz. Kollektivebb, de még nem egészen kollektív. A későbbi feladatokat talán egy új osztály fogja megoldani, melynek még nevét sem ismerjük.

Érdekes, hogy minden társadalmi osztály élete rövidebb, mint az előzőé. A fejlettség egy bizonyos fokán az energia átalakulása már gyorsabb, nagyobb, mértékben megy végbe. A polgári rend uralma már aránytalanul rövidebb, mint az előző nemességé, pedig milyen aránytalanul nagyobb erkölcsi erővel indult útjára. Ámde a gazdasági eszköz is, mely hatalmának külső biztosítékát képezte, a pénz, mobilisabb, gyorsabban gyűjthető és enyészhető, mint a második rend ingatlanai, a melyek a régi időben extenzív gazdálkodás mellett is úgyszólván örök időkre szóló anyagi biztosítékok voltak.

Így vándorol ugyanazon energia különböző formában ideoda a nagy mindenségben. Kézről-kézre, apáról fiúra, osztályról-osztályra. A küzdelem kezdetén, mint könnyen szervezkedő, könnyen mozgatható, kinetikussá tehető, a küzdelem végén, mint erejét és rugalmasságát elvesztett potenciális energia, mint olyan gyöngye fegyver, amit kicsavar a győztes ellenfél a legyőzött kezéből.

Láttuk a fejlődés alaptörvényein keresztül szemlélve az osztályok küzdelmének erőforrásait, az osztályok életét és szervezkedését az erőgyűjtés és erőkiadás szempontjából. Az az energia, a melyet a hanyatló társadalmi osztály erőlködve takarít, hogy utódjaira hagyja, ha nem is az örökhagyó által szándékolt célt szolgálja, hanem a győztesnek leszen fegyverévé, akkor sem veszett el, — de akkor sem veszett el, ha

látszólag nem az osztályerősödésre, haladásra, hanem a másiknak legyőzésére fordítottatott. A mint a csatatéren a haldoklónak kezéből kicsavarja a katona a fegyvert és siet vele tovább küzdeni: úgy szolgál az elerőtlenült, veszni induló, legyőzött társadalmi osztályok összegyűjtött energiája az újabb osztály kezében fegyverül új küzdelemre, új erőgyűjtésre az emberiség haladásának nagy ügyében.